

Tomislav Brđanović*
Goran Supančić**

SUZBIJANJE TRGOVANJA LJUDIMA - NEKI MATERIJALNOPRAVNI I PROCESNOPRAVNI ASPEKTI

U radu se, u materijalno-pravnom dijelu, razmatra pitanje odnosa kaznenog djela trgovanje ljudima s drugim, srodnim i povezanim, kaznenim djelima s teorijskog i praktičnog aspekta, u svjetlu domaće sudске prakse i prakse Europskog suda za ljudska prava. Prikazuju se podaci o broju predmeta za ovo kazneno djelo pred hrvatskim sudovima, kao i ishodi postupaka, s naglaskom na pitanje kažnjavanja, u pogledu utvrđivanja olakotnih i otegotnih okolnosti. U postupovno-pravnom dijelu rada autori se bave pitanjima učinkovite istrage predmetnog kaznenog djela s aspekta konvencijskog i prava Europske unije te domaće pravnog okvira. Naglasak se stavlja na učinkovitu istragu s gledišta žrtve kaznenog djela. Daje se i kratak prikaz odluka Europskog suda za ljudska prava u predmetima kaznenog djela trgovanja ljudima s naglaskom na zaključke tog suda u pogledu procesno-pravnog aspekta odredbe čl. 4. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Ključne riječi: trgovanje ljudima, odnos s drugim kaznenim djelima, žrtva kaznenog djela, učinkovita istraga

1. UVOD

Trgovanje ljudima je fenomen koji je u ljudskoj povijesti prisutan od davnih vremena. Davne kulture (Egipat, Rim, Grčka i dr.), a poznati su primjeri i iz relativno novije povijesti (ropstvo ukinuto u SAD-u 1863.), počivale su na iskorištavanju ljudi – robova za obavljanje najrazličitijih radova i djelatnosti. Robovi su smatrani stvarima, *res in commercio*, kojima se trgovalo. Isti princip može se primijeniti i na moderno vrijeme u kojem trgovanje ljudima postoji

* Tomislav Brđanović, sudac/predsjednik Kaznenog odjela Županijskog suda u Varaždinu; Tomislav.Brdanovic@zsvz.pravosudje.hr; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7350-3408>.

** Goran Supančić, zamjenik u Županijskom državnom odvjetništvu u Varaždinu; Goran.Supancic@zdovz.dorh.hr; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0549-2107>.

kao vrlo lukrativna kriminalna djelatnost kojom se bave kriminalne organizacije, neformalne grupe počinitelja i pojedinačni počinitelji. Prema objavljenim podacima, u zemljama EU-a od 2017. do 2018. bilo je 6163 kaznena progona i 2426 osuđujućih presuda¹, dok je u istom razdoblju identificirano više od 14.000 žrtava trgovanja ljudima². Ova kriminalna djelatnost ozbiljno i teško zadire u ljudska prava žrtava, proizvodi ozbiljne štete za žrtve, ali i za društvo i gospodarstvo u cjelini. Žrtve ovog kaznenog djela imaju niz teških posljedica, često kao posljedice primjene fizičke sile, psihičke prisile, podvrgavanja ponižavajućem ponašanju, obavljanju različitih djelatnosti koje imaju odiozan, kriminalan karakter, predstavljaju gubitak prihoda. Kazneno djelo, uz navedene posljedice, ima učinak na ekonomije svih država, a počinitelji ostvaruju znatnu imovinsku korist. Procjenjuje se da je trgovanje ljudima treća najunosnija kriminalna djelatnost u svijetu nakon trgovine drogom i oružjem, da je to kriminalna aktivnost organiziranog kriminala, ali i neformalnih skupina, pa i pojedinaca, zbog manjeg rizika nego kod droge i oružja.³

U Republici Hrvatskoj podaci o broju identificiranih žrtava i počinitelja postoje za razdoblje 2016. – 2020. Ministarstvo unutarnjih poslova barata podatkom o 177 identificiranih žrtava trgovanja ljudima i 154 počinitelja kaznenih djela, no nisu svi slučajevi prijavljeni i procesuirani kao kazneno djelo trgovanja ljudima.⁴

Prema podacima iz sustava eSpis⁵, od 1. siječnja 2013. do 11. srpnja 2022. pred hrvatskim su, prvostupanjskim, sudovima bila ukupno 52 predmeta s optužbom za kazneno djelo trgovanja ljudima iz čl. 106. KZ/11.⁶

Usporedbe radi, u istom razdoblju, prema istom izvoru, vodilo se ili se vodi pet postupaka za kazneno djelo ropstva iz čl. 105. KZ/11, 2151 postupak za kazneno djelo protuzakonitog ulaženja, kretanja i boravka u Republici Hrvatskoj, drugoj državi članici Europske unije ili potpisnici Šengenskog sporazuma iz čl. 326. KZ/11 i 73 postupka za kazneno djelo prostitucije iz čl. 157. KZ/11 te 18 postupaka za kazneno djelo podvođenja djeteta iz čl. 162. KZ/11⁷.

¹ Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i odboru regija o strategiji EU-a za suzbijanje trgovine ljudima 2021. – 2025., bilj. 20, str. 4.

² *Ibid.*, bilj. 2, str. 1.

³ Derenčinović, D., Nisu na prodaju - o pravima žrtava trgovanja ljudima nakon presude Europskog suda za ljudska prava u predmetu Rantsev protiv Cipra i Rusije, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. 1, br. 1, 2010., str. 53.

⁴ Evaluacija Nacionalnog referalnog sustava suzbijanja trgovanja ljudima, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, Zagreb 2021., dostupno autorima.

⁵ Podaci na datum 11. srpnja 2022.

⁶ 40 K predmeta, 2 Km predmeta i 10 Kzd predmeta, objašnjenje oznaka sudskih predmeta u bilj. 36.

⁷ Za sva ova kaznena djela bez diferencijacije po stavicima, jer takvo pretraživanje nije omogućeno u eSpisu.

Cilj rada, s materijalno-pravnog aspekta, jest usporedba s obzirom na izvješća i preporuke tijela koja nadziru pitanje borbe protiv trgovanja ljudima (GRETA, CEDAW, TIPP report - podaci u predmetu Europskog suda za ljudska prava, dalje ESLJP, S. M. protiv Hrvatske^{8,9}), kaznenog djela trgovanja ljudima iz čl. 106. KZ/11 prema drugim srodnim djelima, s teoretskog i, dijelom, praktičnog aspekta.

Dio rada koji obuhvaća procesno-pravne aspekte kaznenog djela trgovanja ljudima iz čl. 106. KZ/11 fokusirat će se na, često u praksi zanemarenog, sudionika kaznenog postupka – žrtvu. Pažljivije čitanje čl. 1. st. 1. Zakona o kaznenom postupku, koje bi u obzir uzelo i druge odgovarajuće odredbe ZKP/08 (v. članke 43.-54.), moglo bi žrtvu pronaći u formulaciji „zakonito provedenog postupka“. Stoga se u tom dijelu naglasak stavlja na pitanja učinkovite istrage upravo s opisanog aspekta žrtve kroz međunarodne dokumente, praksu Europskog suda za ljudska prava i domaći pravni okvir.

Rad je strukturiran u dva glavna dijela, u prvome se razmatra materijalno-pravni aspekt kaznenog djela trgovanja ljudima iz čl. 106. KZ/11, dok se u drugom autori bave procesno-pravnim aspektom tog kaznenog djela, prvenstveno sa stajališta žrtve i pitanja učinkovite istrage. Tako se u prvom dijelu, koji je strukturiran u četiri odjeljka, autori nakon kratke analize obilježja kaznenog djela trgovanja ljudima bave odnosom tog kaznenog djela s drugim, srodnim kaznenim djelima, daju prikaz nekih konkretnih pokazatelja o brojevima predmeta pred sudovima, u kontekstu broja osoba kojima je priznat status žrtve trgovanja ljudima, s dodatnim naglaskom na visini izrečenih kazni u osuđujućim presudama, s kratkim prikazom okolnosti koje su u presudama cijenjene kao olakotne i otegotne. Drugi dio rada podijeljen je u tri odjeljka s kratkim prikazom međunarodnih dokumenata koji se odnose na kazneno djelo trgovanja ljudima u procesnom aspektu, prikaz presuda ESLJP-a koje se odnose na tumačenje dosega čl. 4. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u području suzbijanja trgovanja ljudima te, konačno, kratki prikaz i analiza odredbi domaćeg prava iz aspekta učinkovitosti istrage, a koje utječu na položaj žrtve.

⁸ Presuda Velikog vijeća ESLJP-a S. M. protiv Hrvatske od 25. lipnja 2020., toč. 260 – 264.

⁹ Presuda ESLJP-a S. M. protiv Hrvatske od 19. srpnja 2018., Odbor UN-a za otklanjanje diskriminacije žena CEDAW, toč. 30.; toč. 45.

2. KAZNENO DJELO TRGOVANJA LJUDIMA – OSNOVNA OBILJEŽJA

Kazneno djelo trgovanja ljudima, kako je definirano u međunarodnim dokumentima¹⁰ i KZ/11, sastoji se od tri elementa – radnje, svrhe i cilja, nužno kumulativno (čl. 106. st.1. KZ/11), vizualno prikazano u tablici niže:

Tablica 1.

ELEMENTI TRGOVANJA LJUDIMA

Radnja	+	Sredstva	+	Svrha	=	Trgovanje ljudima
Vrbuje		uporaba sile		iskorištavanja njezina rada putem prisilnog rada ili služenja		
Preveze		prijetnja		uspostavom ropstva ili njemu sličnog odnosa		
Prevede		obmana		iskorištavanje za prostituciju		
Skriva ili prima osobu		prijevarama		drugi oblici spolnog iskorištavanja, uključujući i pornografiju		
Ili razmjenjuje ili prenosi nadzor nad drugom osobom		otmica		za sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka		
		zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa ovisnosti		radi uzimanja dijelova tijela		
		davanjem ili primanjem novčane naknade ili druge koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima nadzor nad drugom osobom		radi korištenja u oružanim sukobima		
		ili na drugi način		radi činjenja protupravne radnje		

¹⁰ Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja (krijumčarenja) ljudi, posebice žena i djece, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta – Palermki protokol usvojen u studenome 2000. u Palermu, Italija (objavljen u NN MU 14/2002, ispravljen u NN MU 11/2004); Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima (objavljena u NN MU 7/2007); Direktiva 2011/36/EU Europskog Parlamenta i Vijeća od 5. travnja 2011. o sprječavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP.

U st. 2. čl. 106. KZ/11 propisano je kažnjavanje počinitelja istom kaznom kao i za djelo iz st. 1. (od jedne do deset godina) ako je počinitelj poduzeo koju od radnji počinjenja na štetu djeteta s ciljem njegova iskorištavanja. Temeljna razlika ovog oblika kaznenog djela prema njegovu osnovnom obliku leži u izostanku sredstva počinjenja kaznenog djela kao obilježja ovog oblika kaznenog djela. Time se posebno štite djeca žrtve tog kaznenog djela zbog veće mogućnosti manipulacije djecom žrtvama zbog niza faktora (dob, nezrelost, odnos ovisnosti, podređeni položaj¹¹). Dodan je još jedan cilj iskorištavanja – „radi nezakonitog posvojenja“, ali nedostaje cilj postupanja „radi činjenja protupravne radnje“.

U st. 3. čl. 106. KZ/11 propisani su kvalificirani oblici kaznenog djela trgovanja ljudima, sukladno odgovarajućim zahtjevima iz Konvencije i Direktive¹², za strožim kažnjavanjem osnovnog kaznenog djela pod određenim okolnostima koje djelu daju teži karakter. Tako se težom kaznom kažnjava počinitelj osnovnog djela iz st. 1. čl. 106. KZ/11 ako je to djelo počinjeno na štetu djeteta. Teže se kažnjavaju počinitelji kaznenih djela iz st. 1. i st. 2. čl. 106. KZ/11 ako se radi o službenoj osobi u obavljanju svoje službe, ako je djelo počinjeno u odnosu na veći broj osoba ili je svjesno doveden u opasnost život jedne ili više osoba.¹³ Raspon kazne za ovaj oblik kaznenog djela je od tri do petnaest godina kazne zatvora.

Odredbom čl. 106. st. 4. KZ/11 propisano je kažnjavanje, i to istom kaznom kao i počinitelja kaznenog djela iz čl. 106. st. 1. KZ/11, osobe koja se koristi uslugama žrtve trgovanja ljudima, koje su rezultat jednog od oblika iskorištavanja iz čl. 106. st. 1. i st. 2. KZ/11, znajući da je osoba žrtva. Ovom odredbom kažnjavaju se korisnici usluga koji su svjesni da koriste usluge žrtava kaznenog djela trgovanja ljudima, dakle koji postupaju s izravnom namjerom u pogledu ovog obilježja kaznenog djela. Navedeno je predviđeno u čl. 19. Konvencije. Svrha ove inkriminacije je utjecaj na smanjenje potražnje za trgovanjem ljudima.¹⁴

¹¹ Cvitanović, L. et al., *Kazneno pravo, Posebni dio*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2018., str. 56.

¹² Vidi bilj. 10.

¹³ *Op. cit.* u bilj. 11, str. 56 – 57.

¹⁴ *Op. cit.* u bilj. 11., str. 57; Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Warsaw, 2005., <https://rm.coe.int/16800d3812>, str. 19 – 20.

3. ODNOS KAZNENOG DJELA TRGOVANJA LJUDIMA I DRUGIH KAZNENIH DJELA

U ovom se dijelu daje prikaz odnosa (sličnosti i razlika) predmetnog kaznenog djela sa srodnim kaznenim djelima ropstva (čl. 105. KZ/11), protuzakonnog ulaženja, kretanja i boravka u Republici Hrvatskoj, drugoj državi članici Europske unije ili potpisnici Šengenskog sporazuma (čl. 326 KZ/11), prostitucije (čl. 157. KZ/11) i podvođenja djeteta (čl. 162. KZ/11), kao najvažnijim djelima u odnosu na koja postoje i sudska praksa i teoretska razmatranja, iako je moguće zamisliti postojanje takvog odnosa i s drugim kaznenim djelima (npr. prisila na sklapanje braka iz čl. 169. st. 2. KZ/11).

a) Ropstvo (čl. 105. KZ/11) i trgovanje ljudima

Kazneno djelo ropstva propisano je u čl. 105. KZ/11. Tako je propisano da ovo djelo čini počinitelj koji, kršeći pravila međunarodnog prava, stavi drugog u ropski ili njemu sličan odnos ili ga drži u takvom odnosu, kupi, proda, preda ili posreduje u kupnji, prodaji ili predaji takve osobe ili potiče drugog da proda svoju slobodu ili slobodu osobe koju uzdržava ili se o njoj brine. Kada se usporede zakonski tekstovi čl. 106. st. 1. i čl. 105. st. 1. KZ/11, vidljivo je da obje odredbe u sebi sadrže pojmove ropstva ili njemu sličnog odnosa.¹⁵ Kazneno djelo trgovanja ljudima čini se radi uspostave ropstva ili odnosa sličnog ropstvu. Upravo u tom odnosu sredstva prema cilju moglo bi se nalaziti razlikovanje između ta dva kaznena djela. Trgovanje ljudima bio bi stadij koji prethodi uspostavi ropstva ili sličnog odnosa. Trgovanje ljudima postoji kada su ispunjena sva tri obilježja (radnja, sredstvo, cilj), dok je kazneno djelo ropstva ostvarenje jednog od ciljeva počinjenja kaznenog djela trgovanja ljudima. Radnje počinjenja uspostave ropstva, držanja drugoga u takvom odnosu, kupnja, prodaja, predaja, posredovanje u kupnji, prodaji ili predaji osobe u odnosu ropstva odnose se na osobu koja se već nalazi u odnosu ropstva ili to stanje neposredno slijedi (uspostava ropstva), pa i taj moment može poslužiti pri razlikovanju ta dva kaznena djela.¹⁶ Kazneno djelo ropstva je tzv. blanketno

¹⁵ Uspostava ropstva ili njemu sličnog odnosa ima značenje da je ropstvo „status ili stanje osobe nad kojom se vrše neke ili sve ovlasti koje proizlaze iz prava vlasništva“, prema definiciji ropstva iz Konvencije za suzbijanje trgovanja robovima i ropstva iz 1926. Ropstvo je zabranjeno i čl. 4. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda pa taj pojam tumači i Sud za ljudska prava. Odnos sličan ropstvu također je dio čl. 4. Europske konvencije i ima značenje „obveze pružanja svojih usluga pod prinudom, te je on u vezi s pojmom ropstva“ – npr. presuda ESLJP-a *Siliadin protiv Francuske*.

¹⁶ Slična analiza odnosa sredstva prema cilju i oznake trgovanja ljudima kao tzv. predeksploatacijskog zločina sa zaključkom da su granice fluidne i teško odredive u Herceg Pakšić, B.; Jukić, M., Primjena konvencijskog prava u području zabrane ropstva i prisilnog rada: eu-

djelo¹⁷ pa kod opisivanja istoga valja navesti koja pravila međunarodnog prava je prekršio počinitelj tog djela, dok kazneno djelo trgovanja ljudima nije tako strukturirano. Za kazneno djelo ropstva u promatranom je razdoblju donesena jedna presuda (od pet predmeta pred sudovima).¹⁸ Navedeno bi moglo govoriti u pravcu dva moguća zaključka: da postoji velika tamna brojka kaznenih djela ropstva¹⁹, odnosno da postoji teška odredivost i fluidnost granica između ta dva kaznena djela²⁰ za koja su propisani isti okviri kazne, što ima praktični učinak, o čemu više u nastavku kod razmatranja odnosa između kaznenih djela prostitucije i trgovanja ljudima, da se adekvatna kaznenopravna zaštita pruža primjenom ili jednog ili drugog kaznenog djela.

Okviri kazni za kazneno djelo iz čl. 106. st. 1. i čl. 105. st. 1. KZ/11 su isti (jedna do deset godina zatvora), a isto tako i kazneni okvir za kazneno djelo iz čl. 105. st. 3. i čl. 106. st. 3. KZ/11 kada je žrtva dijete (tri do petnaest godina zatvora).

- b) Protuzakonito ulaženje, kretanje i boravak u Republici Hrvatskoj, drugoj državi članici Europske unije ili potpisnici Šengenskog sporazuma (čl. 326 KZ/11) i trgovanje ljudima

Riječ je o dva djela koja imaju određene sličnosti, ali i razlike. Čl. 326. st. 1. KZ/11 predviđa kažnjavanje onoga tko iz koristoljublja omogućiti ili pomogne drugoj osobi nedozvoljeno ući, izići, kretati se ili boraviti u RH ili drugoj državi članici EU-a ili potpisnici Šengenskog sporazuma. Radi se o prebacivanju osoba koje nemaju dozvolu boravka u RH, EU ili Šengenskom prostoru s motivom koristoljublja. To djelo može pratiti djelo trgovanja ljudima, ali i ne mora.

Kazneno djelo iz čl. 326. st. 1. KZ/11 uvijek je počinjeno na području više država, dok trgovanje ljudima može biti počinjeno i samo unutar jedne države. Cilj krijumčara ljudima je u ostvarenju imovinske koristi, ne u iskorištavanju žrtve na način predviđen kod trgovanja ljudima, te krijumčar ne koristi nužno sredstva koja koristi počinitelj kaznenog djela trgovanja ljudima (prijetnja, sila, obmana, prijevara). Kazneno djelo „krijumčarenja“ ljudima dovršeno je dovršetkom transporta. Nasuprot tome, kod kaznenog djela trgovanja ljudima, nakon dovršetka transporta, što može biti jedna od radnji počinjenja kaznenog djela (preveze, prevedu), može doći do ostvarivanja svrhe, kao obilježja ovog

ropski standardi i hrvatska postignuća, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 23, br. 2, 2016., str. 294 - 295.

¹⁷ „Vjerojatno kako bi se ukazalo na sve različite varijante ropskog položaja...“, *op. cit.* u bilj. 13, str. 50.

¹⁸ K-68/2020-57 Općinski sud u Novom Zagrebu, osuđujuća presuda, rješenjem KŽ-727/20202-4 postupak obustavljen zbog smrti optuženika.

¹⁹ *Op. cit.* u bilj. 11, str. 304.

²⁰ *Op. cit.* u bilj. 11, str. 295.

djela, u vidu nekog od načina iskorištavanja žrtve (dakako da je postojanje te svrhe moguće i tijekom radnje transporta).

Razlike su grafički prikazane ovako:²¹

Tablica 2.

RAZLIKE ČL. 106. – ČL. 326. KZ/11

TRGOVANJE LJUDIMA	KRIJUMČARENJE LJUDI
Žrtva može i ne mora prijeći granicu. Žrtvom se može trgovati unutar jedne države.	Krijumčarene osobe ilegalno prelaze granicu.
Cilj trgovaca ljudima je eksploatacija žrtve.	Cilj krijumčarenja je zarada od ilegalnog prebacivanja osoba preko granice.
Žrtva može i ne mora dati pristanak za prelazak preko granice.	Krijumčarena osoba daje pristanak za prelazak preko granice.
Žrtva ostaje u odnosu s trgovcima ljudima.	Nakon prelaska prestaje svaki odnos krijumčara i krijumčarenih.

No kazneno djelo „krijumčarenja“ ljudi, ako su ostvorena i obilježja kaznenog djela trgovanja ljudima, može prerasti i u to djelo. Moguć je stjecaj kaznenog djela iz čl. 326. KZ/11 i onog iz čl. 106. KZ/11.

c) Prostitucija (čl. 157. KZ/11), podvođenje djeteta (čl. 162. KZ/11) i trgovanje ljudima

Relevantni dio kaznenog djela prostitucije iz čl. 157. razrađen je u dva stavka. U st. 1. propisano je osnovno kazneno djelo kojim se kažnjava počinitelja koji radi zarade ili druge koristi drugu osobu namamljuje, vrbuje ili potiče na pružanje spolnih usluga ili organizira ili omogućiti drugoj osobi pružanje spolnih usluga. U st. 2. predviđen je kvalificirani oblik ovog kaznenog djela koji u relevantnom dijelu predviđa kažnjavanje počinitelja koji drugu osobu radi zarade silom ili prijetnjom, obmanom, prijevarom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti prisili ili navede na pružanje spolnih usluga.

Usporedbom čl. 106. st. 1. i čl. 157. st. 1. KZ/11 vidljivo je da kod obilježja osnovnog oblika kaznenog djela prostitucije nedostaje opis obilježja sredstava kojima se čini kazneno djelo trgovanja ljudima (prijetnja, sila, obmana, prijevara i dr.). Dakle, ovdje bi se radilo o nenasilnom kaznenom djelu počinjenom nagovaranjem, mamljenjem, poticanjem na pružanje seksualnih usluga pa bi se uvijek radilo o tom djelu kada nema ostvarenja kojeg od sredstava počinje-

²¹ Božić, V., Krijumčarenje ljudi i trgovanje ljudima u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu i sudskoj praksi (analiza stanja *de lege lata* uz prijedloge *de lege ferenda*), Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, br. 2., 2015., str. 857.

nja kaznenog djela iz čl. 106. st. 1. KZ/11. U tom pogledu smatramo da nema problema u razlikovanju tih dvaju kaznenih djela.

No postoji veći problem razlikovanja kaznenog djela iz čl. 106. st. 1. KZ/11 i prvog dijela opisa obilježja kaznenog djela iz čl. 157. st. 2. KZ/11. Ovdje opis obilježja kaznenog djela prostitucije, uz radnje počinjenja (prisile ili navede), sadrži i opis sredstava počinjenja (silom ili prijetnjom, obmanom, prijevarom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti), kao i opis cilja postupanja (radi zarade) te zaključno i dodatni dio opisa (pružanje spolnih usluga). Time dio opisa obilježja kaznenog djela prostitucije iz čl. 157. st. 2. KZ/11 odgovara obilježjima kaznenog djela trgovanja ljudima, jer sadrži opis radnje, sredstva i svrhe, koja se, doduše, ne poklapa sa svrhama činjenja potonjeg kaznenog djela. Odgovor na pitanje razlikovanja ne daje Nacrt prijedloga Kaznenog zakona²². U nastavku se daje pokušaj razrade razlikovanja ovog oblika kaznenog djela prostitucije i kaznenog djela trgovanja ljudima.

U ovaj okvir odnosa kaznenog djela trgovanja ljudima valja uvrstiti i odnos s kaznenim djelom podvođenja djeteta iz čl. 162. st. 3. KZ/11, koje je opisom obilježja slično kaznenom djelu prostitucije i postoje slična poklapanja s kaznenim djelom trgovanja ljudima iz čl. 106. st. 3. KZ/11.

Prvenstvena je razlika između ovih kaznenih djela u razlikovanju zaštitnih objekata, prema smještaju kaznenih djela u različite glave KZ/11. Kod kaznenog djela trgovanja ljudima, koje je smješteno u Glavu IX. – Kaznena djela protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva, zaštitni objekt su čovječnost i ljudsko dostojanstvo, što je širi zaštitni objekt od onoga iz Glave XVI. – Kaznena djela protiv spolne slobode i Glave XVII. – Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta. U navedenim zaštitnim objektima ovih kaznenih djela leži i njihova osnovna razlika, no navedeno nam nije od praktične pomoći pri razgraničenju obilježja ovih kaznenih djela, nego su od koristi daljnji razlikovni momenti. I to iz razloga poklapanja svrhe činjenja kaznenog djela trgovanja ljudima koje može biti i u svrhu seksualnog iskorištavanja žrtve, što je obilježje kaznenih djela prostitucije i podvođenja djeteta.

Razlikovni momenti nalazili bi se u stavljanju koristoljublja i nužnog nastupanja posljedice da je došlo do pružanja spolnih usluga u obilježjima kaznenog djela prostitucije iz čl. 157. st. 2. KZ/11, odnosno podvođenja djeteta iz čl. 162. st. 3. KZ/11, koja obilježja kazneno djelo trgovanja ljudima ne sadrži, odnosno koja posljedica ne mora nastupiti da bi bila ostvarena obilježja tog djela.

Isto tako, kod kaznenog djela trgovanja ljudima naglasak je na „trgovanju“, dakle na tretiranju žrtve kao „robe“ kojom se trguje radnjama počinjenja „vrbuje, preveze, prevede, skriva ili prima osobu ili razmjenjuje ili prenosi nadzor nad osobom“, dok je kod prostitucije naglasak na prisili ili navođenju, istim

²² <https://sabor.hr/hr/konacni-prijedlog-kaznenog-zakona-drugo-citanje-pze-br-866>, str. 172 - 174, 195 - 196.

radnjama, na pružanje spolnih usluga, iz koristoljublja, koja obilježja kod dovršenog djela moraju biti ostvarena. Posebno bi teško bilo dati odgovor na pitanja razgraničenja ovih kaznenih djela koja su ostala u fazi pokušaja, dakle kada je počinitelj započeo počinjenje jednog ili drugog kaznenog djela. Pokušaj kod kaznenog djela prostitucije odnosio bi se na situaciju izostanka nastanka posljedice (izostala je zarada ili nije ostvaren spolni odnošaj), odnosno kod kaznenog djela trgovanja ljudima počinitelj je započeo s ostvarenjem neke radnje ili sredstva, s potrebnim ciljem, ali je, iz nekog razloga, radnja/sredstvo prekinuto prije potpunog dovršetka radnje (primjer bi bio pokušaj otmice žrtve radi prijevoza s ciljem seksualnog iskorištavanja, a žrtva je uspjela pobjeći). Ovdje bi razlikovni moment mogao biti samo u sferi sadržaja namjere počinitelja, što je, naravno, praktično iznimno teško utvrditi. No kada bi se to moglo utvrditi, odgovor na pitanje ležao bi u sadržaju namjere počinitelja, koja bi - ako bi obuhvaćala koristoljublje - govorila u prilog pokušaja kaznenog djela prostitucije, a ako bi sadržaj namjere obuhvaćao cilj postupanja radi iskorištavanja žrtve u smislu trgovanja, tada bi se radilo o kaznenom djelu trgovanja ljudima.

Linija razgraničenja je tanka²³ pa brojni slučajevi²⁴ priznanja statusa žrtve trgovanja ljudima završavaju i kao kaznena prijava ili optužnica za kazneno djelo prostitucije ili druga kaznena djela protiv spolne slobode odnosno spolnog zlostavljanja ili iskorištavanja djeteta. Kazneni postupak je formalni postupak u kojem ovlašteni tužitelj određuje predmet raspravljanja, pri čemu je sud vezan činjeničnim opisom djela koje je predmet optužnice (čl. 449. st. 1. ZKP/08), dok nije vezan pravnom ocjenom djela, ali ne može optuženika proglasiti krivim za kazneno djelo teže od onoga koje mu je optužbom stavljeno na teret (čl. 449. st. 2. ZKP/08). Sud nema ovlast, jer bi time prekoračio optužbu, kazneno djelo koje je optuženo kao prostitucija pravno označiti kao kazneno djelo trgovanja ljudima zbog ustaljene sudske prakse da je to moguće samo u odnosu na drugačija, srodna kaznena djela, a ne druga koja se nalaze u drugoj glavi KZ/11.

Okviri kazni za kazneno djelo iz čl. 106. st. 1. i čl. 157. st. 2. su isti (jedna do deset godina zatvora), a isto tako i kazneni okvir za kazneno djelo iz čl. 106. st. 2. i čl. 162. st. 2. KZ/11 i čl. 106. st. 3. i čl. 162. st. 3. kada je žrtva dijete (jedna do deset godina zatvora, odnosno tri do petnaest godina zatvora).

Nije riječ samo o teorijskom razmatranju, što se može prikazati na primjeru iz sudske prakse. U predmetu Županijskog suda u Osijeku K-31/2014 prvotna

²³ Ofač, L.; Munivrana Vajda, M., Preporuke za poboljšanje hrvatskog pravnog okvira i mjera za suzbijanje i prevenciju trgovanja ljudima, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 69, br. 1, 2019., str. 71 – 72.

²⁴ Podaci Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, dostupni autoru, u razdoblju 2016 – 2020. status žrtvama trgovanja ljudima priznat u 56 predmeta, optužnice za kazneno djelo iz čl. 106. KZ/11 u 18 predmeta, za kaznena djela iz Glava 16. i 17. KZ/11 u 26 predmeta, ostale optužbe za raznovrsna kaznena djela iz čl. 105., čl. 326., čl. 177., čl. 118., čl. 179.a KZ/11, s naglaskom da stvaran podatak o broju žrtava nije poznat.

optužnica teretila je troje optuženika za kazneno djelo iz čl. 106. st. 3. u vezi st. 1. KZ/11, izrečena je osuđujuća presuda²⁵ koja je ukinuta rješenjem Vrhovnog suda Republike Hrvatske²⁶ uz obrazloženje da je upitna kvalifikacija kaznenog djela iz čl. 106. KZ/11 i postavljeno pitanje je li ipak riječ o kaznenim djelima iz čl. 162. KZ/11 (s obzirom na dob žrtve). U ponovljenom suđenju kazneno djelo, ranije kvalificirano kao trgovanje ljudima, državni odvjetnik prekvalificirao je u optužbu za podvođenje djeteta iz čl. 162. KZ/11, što je rezultiralo osuđujućom presudom Kzd-5/2015 koja je potvrđena presudom VSRH Kžm-23/2016-7 od 23. ožujka 2017.²⁷ Iz ovog primjera je jasno vidljivo kako je potrebno posebno obazrivo cijeniti sve okolnosti događaja koji je predmet optuženja i suđenja te prema okolnostima slučaja procijeniti kako će se pravno (ispravno) kvalificirati kazneno djelo.

Primjer optužbe i osude za kazneno djelo prostitucije možemo pronaći u presudi Županijskog suda u Varaždinu K-11/2019-98 od 26. studenoga 2019. (toč. 3) izreke, potvrđene presudom VSRH i Kž-95/2020-8 od 25. svibnja 2020.²⁸

Slikovit primjer ispravne kvalifikacije kaznenog djela trgovanja ljudima s ciljem iskorištavanja za prostituciju i druge oblike spolnog iskorištavanja vidljiv je u presudi Županijskog suda u Puli K-16/2014, potvrđene presudom VSRH i Kž-703/2014-7²⁹.

²⁵ Županijski sud u Osijeku, presuda K-31/2014-39 od 18. prosinca 2014. Jedan optuženik (2. optuženi) bio je optužen da je dao na raspolaganje stan u koji su drugo dvoje optuženika (1. optužena i 3. optuženi) doveli djevojku mlađu od petnaest godina, pri čemu joj je 1. optuženica lažno predočila da idu u izlazak i da joj može osigurati posao hostese, dok ju je 3. optuženik u jednom navratu uporabom sile obljubio, a u drugom se navratu radilo o nenasilnom spolnom odnošaju s djetetom mlađim od petnaest godina. Sve troje optuženika proglašeno krivima za kazneno djelo iz čl. 106. st. 3. u vezi st. 1. KZ/11, a 3. optuženik i za kaznena djela iz čl. 158. st. 5. i čl. 158. st. 1. KZ/11.

²⁶ Rješenje VSRH I Kž-167/2015-8 od 9. srpnja 2015.

²⁷ 1. optuženica je obmanom navela maloljetnu žrtvu na pružanje spolnih usluga 3. optuženiku, za novčanu zaradu, u čemu joj je, osiguranjem stana, znajući za podvođenje, pomogao 2. optuženik. Stoga su oni proglašeni krivima za kaznena djela podvođenja djeteta iz čl. 162. st. 3. KZ/11, odnosno pomaganje u tom djelu, dok je 3. optuženik proglašen krivim za kaznena djela iz čl. 158. st. 5. u vezi st. 1. i iz čl. 158. st. 1. KZ/11 – presuda VSRH Kžm-23/2016-7 od 23. ožujka 2017.

²⁸ Optuženik je putem više internetskih stranica, s ciljem da se novčano okoristi, objavljivao oglase za pružanje seksualnih usluga uz plaćanje novčane naknade, nakon čega je dogovario sastanke zainteresiranih muškaraca sa žrtvom, kod koje je prethodno stvorio strah za vlastiti život i živote članova njezine obitelji te je od nje, uz primjenu sile i prijetnju uporabe sile, tražio da više muškaraca seksualno zadovolji za novčane naknade od 400,00 do 1.000,00 kn, a ona mu je taj novac predavala te ga je on zadržao za sebe okoristivši se na taj način za najmanje 70.000,00 kn.

²⁹ Presuda Županijskog suda u Puli K-16/2014 od 28. listopada 2014., presuda VSRH I Kž-703/2014-7 od 2. srpnja 2015. – optuženik, iskoristivši povjerenje svoje malodobne polusestre,

U dvije posljednje odluke vidljiva je razlika u postupanju počinitelja - u prvom je slučaju optuženik prijetnjama i fizičkim nasiljem prisilio žrtvu na pružanje spolnih usluga uz naplatu, za što je novac on prisvojio, a u drugom je optuženik, koristeći odnos povjerenja, polusestru odveo u drugu državu gdje ju je „prodao“ znajući da će je kupac iskoristiti za prostituciju. Dakle, jasno je vidljiv cilj postupanja oba optuženika, ali i ostvarenje koristi, kao i pružanje spolnih usluga žrtve u prvom slučaju, a u drugome je naglasak na trgovanju uz kumulativno ostvarenja sva tri obilježja kaznenog djela trgovanja ljudima. Stoga je i u jednom i drugom slučaju postavljena odgovarajuća pravna kvalifikacija.

Možda najjasniji primjer potrebe ispravne kvalifikacije kaznenih djela u pitanju vidljiv je u presudi Prvog odjela ESLJP-a *S. M. protiv Hrvatske* (zahtjev broj 60561/14) od 19. srpnja 2018. i presudi Velikog vijeća ESLJP-a od 25. lipnja 2020. (odnosi se na kaznena djela iz ranijeg Kaznenog zakona, ali primjenjivo je i na postojeći pravni okvir u KZ/11). Iako na prvi pogled ESLJP ne pravi razliku između prisilne prostitucije i/ili trgovanja ljudima, govoreći da oba kažnjiva ponašanja potpadaju pod materijalni i postupovni aspekt čl. 4. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, ipak sadržaj presude Velikog vijeća o „nedostacima“ u istrazi govori o dokazima i činjenicama koji su *prima facie* upućivali na to da se radi o trgovanju ljudima³⁰. U tom dijelu presude govori se o ostvarenju sva tri sastavna elementa kaznenog djela trgovanja ljudima onako kako je definirano u Konvenciji Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima i Palermskom protokolu (radnja, sredstvo, cilj).³¹

Iako iz sadržaja presuda ESLJP-a *S. M. protiv Hrvatske* proizlazi prethodni zaključak, sam ESLJP dijelom relativizira prethodne navode naznačujući da su i trgovanje ljudima, sukladno tumačenju u predmetu *Rantsev protiv Rusije*

istu nagovara da s njim ode u Z. radi provoda u diskoteci, po boravku u neutvrđenom disko klubu, gdje ju je doveo u alkoholizirano stanje, vodi je preko granice s B. i H., C. G. i u S., gdje ju je za iznos od 2.000,00 EUR predao vlasniku hotela, znajući da je ovaj preuzima radi pružanja seksualnih usluga uz naplatu.

³⁰ Presuda cit. pod 8., toč. 325 – 332.

³¹ <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Analize%20presuda%20i%20odluka/S.M.%20protiv%20Hrvatske%20analiza.pdf> - podnositeljica zahtjeva je iznijela uvjerljivu tvrdnju i postojali su *prima facie* dokazi da je bila žrtva postupanja protivnog članku 4. Konvencije. Način na koji je T. M. pristupio podnositeljici (putem Facebooka, obećavajući joj zaposlenje), da joj je osigurao sve potrebno za pružanje spolnih usluga, uključujući smještaj, da je T. M. priznao da je jednom prilikom upotrijebio silu protiv podnositeljice, da joj je posuđivao novac i time potencijalno stavio u položaj dužničkog ropstva, da je protupravno zaradio novac putem podnositeljčinog pružanja spolnih usluga iskorištavajući svoj dominantni položaj, da je podnositeljica pripadala ranjivoj skupini dok je T. M., kao bivši policajac s kriminalnom prošlosti, mogao lako zloupotrijebiti podnositeljčinu ranjivost radi njezina iskorištavanja u svrhu prostitucije, sve je to sugeriralo da postoji uvjerljiva tvrdnja i *prima facie* dokazi da je podnositeljica žrtva prisilne prostitucije i/ili trgovanja ljudima, čime je aktivirana postupovna obveza države iz čl. 4. Konvencije.

i *Cipra*, ali i prisilna prostitucija obuhvaćene i zaštićene čl. 4. Konvencije. Iz navedenog zaključka³² proizlazi i ocjena ESLJP-a da pravni okvir Republike Hrvatske pruža odgovarajući kaznenopravni odgovor i na pitanja trgovanja ljudima i prisilne prostitucije u smislu materijalnopravnog aspekta čl. 4. Konvencije. Stoga, s aspekta povrede ljudskih prava s obzirom na zaštitu ljudskog dostojanstva i zaštitu od ropstva, odnosa sličnog ropstvu i prisilnog ili obvezatnog rada, koja obuhvaća i zabranu trgovanja ljudima i prisilne prostitucije, pitanje kvalifikacije djela predstavlja činjenično pitanje³³ na koje treba odgovoriti domaći sud. Presuda Velikog vijeća važna je jer naznačuje postojanje bliskosti pojmova trgovanja ljudima i prisilne prostitucije te primjenjivost mjerodavnih načela koja se odnose na trgovanje ljudima u predmetima koji se odnose na prisilnu prostituciju.³⁴

4. PODACI O KONKRETNIM SUDSKIM PREDMETIMA

U nastavku se daje kratki prikaz vrsta i broja sudskih predmeta za kaznena djela iz čl. 106., čl. 105., čl. 157., čl. 162. i čl. 326. KZ/11 za razdoblje 2013. – 11. srpnja 2022., s prikazom statusa predmeta³⁵. S obzirom na riješene predmete u odnosu na kazneno djelo iz čl. 106. KZ/11, izložit će se podaci o obliku djela, vrsti odluke i visini izrečene sankcije. Poseban dio ovog odjeljka odnosit će se na pitanja izrečenih sankcija, njihova obrazloženja te utvrđenih olakotnih i otegotnih okolnosti.

Tablica 3.

KAZNENA DJELA PO VRSTI I UPISNICIMA³⁶

UPISNIK	čl. 106.	čl. 105.	čl. 157.	čl. 162.	čl. 326.
K	40	7	78	0	2151
Kzd	10	0	3	17	0
Kmp	0	0	2	0	123
Km	2	0	0	1	13

³² Toč. 303. presude Velikog vijeća.

³³ Toč. 302. presude Velikog vijeća.

³⁴ Toč. 307. presude Velikog vijeća; *op. cit.* u bilj. 23, str. 70.

³⁵ Izvor: eSpis.

³⁶ Oznake vrsta sudskih predmeta sukladno oznakama u čl. 188. Sudskog poslovnika (Narodne novine br. 37/14, 49/14, 08/15, 35/15, 123/15, 45/16, 29/17, 33/17, 34/17, 57/17, 101/18, 119/18, 81/19, 128/19, 39/20, 47/20, 138/20, 147/20, 70/21, 99/21, 145/21, 23/22): K predmeti su kazneni predmeti protiv punoljetnih počinitelja, Kzd su kazneni predmeti kaznenopravne zaštite djece, Km su kazneni predmeti prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, Kmp su kazneni predmeti protiv mladih punoljetnih počinitelja kaznenih djela.

Tablica 4.

STATUS SPISA RIJEŠENI/U RJEŠAVANJU

UPISNIK	čl. 106.	čl. 105.	čl. 157.	čl. 162.	čl. 326.
K	15/25	1/5	52/26	0	1461/690
Kzd	7/3	0	3/0	13/4	0
Kmp	0	0	2/0	0	75/48
Km	2/0	0	0	1/0	9/4

Tablica 5.

VRSTE IZREČENIH ODLUKA U K PREDMETIMA
ZA K.D. IZ ČL. 106. KZ/11³⁷

VRSTE ODLUKA	OSUĐUJUĆA	OSLOBAĐAJUĆA	ODBIJAJUĆA
K predmeti	13	2	0

Tablica 6.

OBLIK K.D. IZ ČL. 106. KZ/11

OBLIK K.D.	106/1	106/3
K predmeti	13	2

Tablica 7.

SVRHA ISKORIŠTAVANJA ŽRTVE K.D. IZ ČL. 106. KZ/11

SVRHA ISKORIŠTAVANJA	RAD	SPOLNO ISKORIŠTAVANJE
K predmeti	11	4

³⁷ Prikazani su samo podaci o kaznenim postupcima protiv punoljetnih počinitelja (K) jer sustav eSpis ne dopušta uvid u predmete s maloljetnim počiniteljima (Km), mlađim punoljetnim počiniteljima (Kmp) i predmete kaznenopravne zaštite djece (Kzd).

Tablica 8.

DRUGOSTUPANJSKE ODLUKE U ODNOSU NA K.D. IZ ČL. 106. KZ/11

2. STUPANJSKE ODLUKE	POTVR- ĐENE	PREINA- ČENE	UKINUTE	NEPRAVO- MOĆNE	PRAVO- MOĆNE, BEZ ŽALBE
K predmeti	4	1	6	2	2

Tablica 9.

BROJ OKRIVLJENIKA I ŽRTAVA UKUPNO I PREMA
SVRSI ISKORIŠTAVANJA ZA K.D. IZ ČL. 106. KZ/11

BROJ OKRIVLJENIKA UKUPNO	20
BROJ ŽRTAVA UKUPNO	73
OKRIVLJENICI – SPOLNO ISKORIŠT.	5
OKRIVLJENICI – RADNO ISKORIŠT.	15
ŽRTVE – SPOLNO ISKORIŠT.	4
ŽRTVE – RADNO ISKORIŠT.	69

Tablica 10.

VRSTE IZREČENIH SANKCIJA PO OKRIVLJENICIMA
ZA K.D. IZ ČL. 106. KZ/11

IZREČENE SANKCIJE	KAZNA ZATVORA	UVJETNA OSUDA	DJELOMIČNA UVJETNA OSUDA
K predmeti	17	1	2

Usporedbom izloženih podataka vidljivo je da je pred hrvatskim sudovima u radu, odnosno riješeno relativno malo predmeta kaznenog djela trgovanja ljudima, od čega je većina još u rješavanju. Usporedbom podataka o predmetima za slična i srodna kaznena djela vidljiv je relativno mali broj kaznenih djela ropstva, podvođenja djeteta i nešto veći broj kaznenih djela prostitucije, no potonji predmeti se uglavnom odnose na kazneno djelo iz čl. 157. st. 3. KZ/11 (oglašavanje prostitucije, pregledom podataka iz eSpisa). Najviše je kaznenih djela iz čl. 326. KZ/11.

U odnosu na reprezentativan uzorak predmeta kaznenog djela trgovanja ljudima iz K upisnika vidljivo je da je riješen manji broj od ukupno primlje-

nog broja predmeta na hrvatskim sudovima, pri čemu valja naglasiti da se dio predmeta odnosi na ukidne odluke i ponovljene postupke (pa i višekratno). Prevladava radno iskorištavanje žrtava kaznenog djela iz čl. 106. st. 1. KZ/11 (u jednom predmetu 59 žrtava) te u manjem broju slučajeva spolno iskorištavanje, a nema pojavljivanja ostalih ciljeva (svrha) iskorištavanja.

Ilustracije radi, prema podacima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Republike Hrvatske³⁸, za razdoblje 2016. – 2021. status žrtve trgovanja ljudima priznat je u 56 predmeta, no djelo je kvalificirano kao kazneno djelo trgovanja ljudima u samo 18 predmeta. U preostalim predmetima kvalifikacije su obuhvaćale kvalifikacije po čl. 157., čl. 162., čl. 105. KZ/11, ali i kaznena djela iz čl. 118., čl. 139., čl. 177. KZ/11, dakle i srodna i povezana kaznena djela, ali i neka sasvim različita. Iz navedenoga se može izvesti zaključak o postojanju raskoraka između podataka o broju priznatih statusa žrtava trgovanja ljudima i pravosudnog ishoda predmeta, kako je to istaknuto i u presudi *S. M. protiv Hrvatske*.

Kada se stave u omjer podaci o uspješnosti u drugostupanjskom odlučivanju, nisu baš zadovoljavajući, veći je broj ukinutih odluka, nekih i po nekoliko puta, u odnosu na potvrđene/preinačene odluke, uz naglasak da u dva predmeta još traje žalbeni postupak. Obje oslobađajuće presude potvrdio je viši sud.

Od promotrenih predmeta u kojima su donesene osuđujuće presude počiniteljima su izrečene različite sankcije. Jednom počinitelju izrečena je uvjetna osuda, dvojici djelomična uvjetna osuda, a 17 počinitelja bezuvjetna zatvorska kazna. Kod izrečenih uvjetnih osuda izrečena je kazna zatvora od 1 godine za kazneno djelo iz čl. 106. st. 1. KZ/11 s rokom kušnje od 5 godina. Djelomične uvjetne osude izrečene su u odnosu na kazne zatvora od 2 godine i 8 mjeseci (presuda na temelju sporazuma stranaka). Izricane zatvorske kazne izricane su dijelom i kao jedinstvene kazne zatvora za više kaznenih djela. Kazne su izricane u rasponu od 1 godine i 6 mjeseci do maksimalno 4 godine i 6 mjeseci (2 kaznena djela iz čl. 106. st. 3. + čl. 158. st. 5. + čl. 191. st. 2. KZ/11 + opozvana uvjetna osuda i određeno izvršenje kazne zatvora od 1 godine). Jasno je vidljiva tendencija izricanja kazni pri donjemo minimumu zapriječene kazne, pa i uz korištenje pravila o ublažavanju kazni.

Najčešće su označene kao otegotne okolnosti – ranija osuđivanost, duljina razdoblja stanja iskorištavanja, upornost, bezobzirnost i veća kriminalna količina, više modaliteta počinjenja, djelo na štetu djece s trajnim štetnim posljedicama po žrtve, stupanj krivnje. Najčešće olakotne okolnosti su neosuđivanost, priznanje, žaljenje, kajanje, roditeljstvo, smanjena ubrojivost, dobro držanje pred sudom, uredan obiteljski život te radna sposobnost.

³⁸ Podaci dostupni autorima.

U samo jednom predmetu otegotnim je vrednovano više modaliteta radnji i sredstava počinjenja kaznenog djela kao veća kriminalna količina, a spominje se i duljina razdoblja počinjenja djela, uz izostavljanje zaključka da je djelo dovršeno i bez iskorištavanja žrtve, pa ako dođe do iskorištavanja žrtve, tada navedeno valja odgovarajuće cijeliti, razmjerno duljini razdoblja iskorištavanja. Pitanje iskorištavanja žrtve nije neodlučno, nego ima kaznenopravni učinak u smislu da je tada kazneno djelo dovršeno u materijalnom smislu. U tom smislu stvarno iskorištavanje žrtve i duljinu trajanja tog protupravnog stanja valja vrednovati kao okolnost odlučnu za odmjerenje kazne (VSRH, presuda i Kž-741/2004-5 od 7. listopada 2004.). Treba primijetiti je da se u presudama, ne svima³⁹, ne posvećuje dovoljna pažnja utvrđivanju okolnosti odlučnih za izbor vrste i mjere kazne, kao i obrazlaganju tih okolnosti⁴⁰.

Zaključno, gledano s aspekta ispravne pravne kvalifikacije kaznenih djela, može doći do različitih posljedica u kaznenom postupku (upitna mogućnost prekvalifikacije, dokazanost obilježja, prekoračenje optužbe i eventualna zabrana reformacije *in peius*). Valjalo bi stoga posebnu pozornost posvetiti ispravnoj kvalifikaciji kaznenog djela zbog višestrukih reperkusija različite pravne kvalifikacije, od kojih se ne smije zaboraviti i na reperkusije u međunarodnom nadzoru i praćenju obveza Republike Hrvatske kao članice Europske unije, Vijeća Europe i potpisnice Palermškog protokola. Naravno da valja voditi računa o ispravnoj kvalifikaciji s aspekta položaja i posebnih prava žrtve, ali i optuženika, zakonitog postupanja i državnih odvjetnika i sudaca pa treba uložiti dodatni napor kod ispravne pravne kvalifikacije kaznenih djela.

³⁹ Obrazloženje izbora vrste i mjere kazne za dvoje optuženika koji su oboje počinili dva kaznena djela iz čl. 106. st. 1. KZ/11 na dvije stranice teksta; olakotne okolnosti mlađa životna dob, otac petero maloljetne djece, radno sposoban, povremeno radi i privređuje za obitelj, dulje razdoblje između počinjenja dva kaznena djela, nakon počinjenja djela nije činio nova kaznena djela na štetu žrtava ili drugih osoba; otegotne okolnosti dva kaznena djela trgovanja ljudima na štetu dvije žrtve, bez pozitivnog odnosa prema žrtvama, imalo kritičnosti prema svojem ponašanju, iskorištavanje sniženih intelektualnih sposobnosti žrtava; slijedi obrazloženje zašto su utvrđene pojedinačne kazne i potom zašto jedinstvena kazna zatvora, sukladno čl. 51. st. 1. KZ/11, ali i obrazloženje svrha kažnjavanja; za drugu optuženicu olakotne okolnosti bile su mlađa životna dob, majka četvero maloljetne djece, lošije zdravstveno stanje, protek vremena nakon počinjenja kaznenih djela bez ponavljanja kaznenih djela; otegotnim su cijanjene iste okolnosti kao i prvom optuženiku, uz obrazloženje utvrđenja pojedinačnih kazni, jedinstvene kazne i svrha kažnjavanja (presuda Općinskog suda u Bjelovaru, K-581/2017-302 od 9. travnja 2021.).

⁴⁰ Dio obrazloženja jedne presude: „(olakotne i otegotne okolnosti) pa je na strani optuženika M. J. kao otegotnu okolnost uzeo u obzir njegovu raniju osuđivanost, a kod optuženika D. I. kao olakotnu okolnost njegovu raniju kaznenu neosuđivanost. Imajući u vidu navedeno sud smatra da će se izrečenim kaznama ostvariti svrha specijalne i generalne prevencije“. Optuženi M. J. osuđen je na kaznu zatvora od tri godine, optuženi D. I. na jedinstvenu kaznu zatvora od četiri godine i četiri mjeseca.

Presuda Velikog vijeća u predmetu *S. M. protiv Hrvatske*, sadržaj prava iz čl. 4. Konvencije, uz obuhvat kaznenog djela ropstva, proteže se i na kazneno djelo prostitucije (podvođenja djeteta), čime se izvodi zaključak da se i tim kaznenim djelima, uz kazneno djelo trgovanja ljudima, pruža odgovarajuća kaznenopravna zaštita žrtava, odnosno daje adekvatan odgovor pravosuđa na protupravno ponašanje počinitelja. Tome valja dodati da sva spomenuta kaznena djela imaju propisan isti okvir kazne. No navedene okolnosti ipak ne bi govorile u prilog zaključku da je neodlučno pitanje ispravne pravne kvalifikacije kaznenih djela, jer presuda *S. M. protiv Hrvatske* govori kako je pitanje pravne kvalifikacije činjenično pitanje na koje trebaju odgovoriti pravosuđa država. Naprotiv, ispravna kvalifikacija kaznenog djela pretpostavka je zakonito provedenog kaznenog postupka u kojem će se ostvariti svrha kaznenog postupka iz čl. 1. st. 1. ZKP/08.

5. UČINKOVITOST ISTRAGE I KAZNENOG PROGONA KAO SREDSTVO OSTVARIVANJA PRAVA ŽRTAVA KAZNENOG DJELA TRGOVANJA LJUDIMA

5.1. Međunaradno i unutarnjopravno normativni okvir

5.1.1. Međunarodna i europska pravna regulativa

Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta uz Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece te Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom (Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 14/02. – dalje Konvencija UN – Palermo iz 2000.) već u svojem članku 1. naglašava da je „svrha ove Konvencije promicanje suradnje radi učinkovitijeg sprječavanja i suzbijanja transnacionalnog organiziranog kriminaliteta“, a što dalje razrađuje u čl. 11. st. 2. proklamacijom načela maksimalne učinkovitosti mjera provedbe zakona u vezi s kaznenim progonom⁴¹ te, slično kao i Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima (Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 7/07. – dalje Konvencija iz Varšave 2005.), navodi kriterije zaštite žrtve⁴² i potrebe učinkovite međunarodne kaznenopravne suradnje.⁴³

⁴¹ „Svaka država stranka nastojat će osigurati da se ostvaruju sve diskrecijske zakonske ovlasti... kako bi se postigla maksimalna učinkovitost mjera provedbe zakona.“

⁴² Članak 24. - v. i članak 6. Protokola za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece.

⁴³ Članak 18. - v. i članak 27. stavak 1. te članak 10. Protokola za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece.

Iz sadržaja čl. 4. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 18/97. – dalje Konvencija)⁴⁴, ali i razrađene prakse Suda, jasno proizlazi da su države članice prava propisana u čl. 4.⁴⁵ obvezane prvenstveno štititi pozitivnom obvezom uspostavljanja učinkovitog materijalno-pravnog i postupovno-pravnog normativnog okvira te obvezom zaštite osobe od daljnjeg izlaganja protupravnom stanju, koja se ostvaruje trenutnim okončanjem „držanja osobe u ropstvu ili ropstvu sličnom odnosu“, odnosno prekidom društveno nepoželjne situacije u kojoj se od osoba „zahtijeva prisilan ili obvezatan rad“. Postupovno-pravni mehanizmi, uključujući brzo, predvidivo i učinkovito otkrivačko, izvidno i istražno djelovanje policijskih, upravnih, državnoodvjetničkih i sudskih tijela, najjači su alat pravosudnih tijela u cilju ostvarivanja navedene obveze.

Opseg i doseg citirane odredbe Sud je u smislu kaznenog djela trgovanja ljudima razradio u svojoj odluci *Rantsev protiv Cipra i Rusije* od 7. siječnja 2010. (dalje *Rantsev*).⁴⁶ U obrazloženju Sud je jednom kratkom, ali jasnom i jezgrovitom rečenicom sažeo jedan od temeljnih principa suđenja, i to u njezovoj osnovnoj zadaći tumačenja pravnog propisa i podvođenja konkretne situacije pod taj propis, istaknuvši da Sud ne djeluje u formalno-pravnom normativnom zrakopraznom prostoru, nego u točno određenoj društvenoj sredini sa svim silnicama koje oblikuju njezinu stvarnost, iz čega proizlazi stalna dinamičnost tumačenja Konvencije.⁴⁷ Rukovođen tim svojim načelom, Sud u t. 281. i 282. presude zaključuje da se trgovanje ljudima po samoj svojoj prirodi i cilju iskorištavanja temelji na izvršavanju „vlasničkopravnih“ ovlaštenja nad osobama koje se tretiraju kao dobra.⁴⁸ Trgovanje ljudima predstavlja oblik modernog ropstva i kao takvo u dosegu je čl. 4. Konvencije.

U Konvenciji iz Varšave 2005., u čl. 1., kao jedan od njezinih ciljeva normirano je „osiguranje učinkovite istrage i kaznenog progona“.

⁴⁴ U preambuli se navodi dio iz Opće deklaracije o ljudskim pravima UN-a: „Deklaracija nastoji osigurati opće i djelotvorno priznanje i poštovanje u njoj proglašanih prava.“ Učinkovita istraga nedvojbeno predstavlja ostvarivanje zahtijevane djelotvornosti.

⁴⁵ Drugi dio odredbe na engleskom jeziku glasi: „No one shall be required to perform forced or compulsory labour.“ Smatram da bi bolji prijevod s engleskog na hrvatski jezik od onog službenog, pomalo pleonazističkog („siliti na prisilan rad“), bio: „Od nikoga se ne smije zahtijevati obavljanje prisilnog ili obvezatnog rada.“

⁴⁶ V. točku 279. presude.

⁴⁷ Općepoznati i prihvaćeni pravni stav Suda o Konvenciji kao „živom instrumentu koji se mora tumačiti u svjetlu svakodnevnih uvjeta“ (točka 277. presude – slično i u točki 153. presude *Zoletić i drugi protiv Azerbajdžana*).

⁴⁸ „Uvrštavanje trgovine ljudima u čl. 4. donijelo je širenje pozitivnih obveza koje državama nameće veći teret negoli se to prvotno mislilo. Tako je sad moguće zahtijevati poštivanje Palermkog protokola te Konvencije Vijeća Europe protiv trgovine ljudima od država članica, a te su odredbe inače postajale obvezujuće tek nakon ratifikacije.“ - Herceg Pakšić, B.; Jukić, M., *op. cit.* u bilj. 16, str. 302.

Istraga, kazneni progon i postupovno pravo predmet su Poglavlja V. Konvencije iz Varšave 2005., čl. 27. do 31. Iz navedenih odredbi proizlaze sljedeći kriteriji učinkovitosti istrage i kaznenog progona kaznenog djela trgovanja ljudima:

- 1) neutemeljenje istrage isključivo ili pretežito na žrtvinoj inicijativi i informacijama⁴⁹
- 2) zaštita žrtve od odmazde i zastrašivanja tijekom istrage i kaznenog progona⁵⁰
- 3) neovisnost i samostalnost tijela istraživanja i kaznenog progona⁵¹
- 4) uska međunarodnopravna suradnja⁵².

Na razini Europske unije predmetna problematika normirana je Direktivom 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 5. travnja 2011. o sprječavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP (SL L 101 od 15. travnja 2011. – dalje Direktiva 2011/36/EU), a koja na gotovo istovjetan način regulira kriterije učinkovitosti istrage i kaznenog progona: neovisnost pokretanja kaznenog progona ili kaznenog postupka o žrtvinoj volji⁵³ i zaštita žrtve⁵⁴.

Rezimiramo li međunarodnopravni normativni okvir o učinkovitosti istrage i kaznenog progona, učinkovita istraga je ona kojoj osnova nije žrtvina aktivnost u postupku, nužno uzevši u obzir stupanj njezine traumatiziranosti počinjenim kaznenim djelom, koji često inhibitorno djeluje na njezino aktivno sudjelovanje u postupku⁵⁵, iz čega, u suprotstavljanju okrivljenikovoj obrani, njezin iskaz zbog nekonzistentnosti može djelovati nevjerodostojno; koja uporabom normativnim okvirom predviđenih postupaka i mjera ostvaruje optimalan stupanj žrtvine zaštite ne utječući na ostvarivanje prava obrane; koju su provela neovisna i u djelovanju samostalna te surađujuća tijela, kako u predmetima s tuzemnim, tako posebice, s obzirom na obilježja kaznenog djela trgovanja ljudima, i s inozemnim elementom.

⁴⁹ Članak 27. stavak 1.

⁵⁰ Članak 28. stavak 1. i članak 30.

⁵¹ Članak 29. stavak 1.

⁵² Članci 32. i 34. stavak 2. – Eurojust u svojem Izvještaju o kaznenom djelu trgovanja ljudima iz veljače 2021., str. 2., ističe: „When gaps in judicial cooperation appear it is the victims of THB who suffer.“

⁵³ Točka 15. recitala; v. i članak 9.

⁵⁴ Točka 19. recitala; v. i članak 12.

⁵⁵ Uz adekvatan pristup educiranih zaposlenika (čiju specijalističku edukaciju naglašavaju nužnom svi citirani međunarodnopravni izvori), zasnovan na razumljivoj komunikaciji sa žrtvom, utemeljenoj i na koordinaciji s drugim tijelima (državnim ili nevladinim), koja vodi uspostavi odnosa povjerenja, ta inhibitornost se može savladati pa žrtva postaje najvažniji izvor informacija na kojemu se može temeljiti učinkovita istraga.

5.2. Praksa Europskog suda za ljudska prava (Sud)

U svojoj dosadašnjoj praksi Sud je razradio kriterije pozitivne obveze država u provođenju učinkovite istrage iz čl. 4. Konvencije, vezujući ih i uz čl. 2. i 3. Konvencije, ali pozivajući se i na Konvenciju iz Varšave 2005. te Konvenciju UN – Palermo iz 2000.⁵⁶, kako slijedi: sveobuhvatnost istražnih radnji koje rezultiraju pravilnim utvrđivanjem činjenica i identificiranjem odgovornih osoba; obveza samoinicijativnog djelovanja državnih tijela po službenoj dužnosti, bez prebacivanja odgovornosti za pokretanje istrage na žrtvu; primjena svih dostupnih i odgovarajućih sredstava radi poduzimanja svih razumnih koraka, bez obveza rezultata (učinkovitost sredstava, ne rezultata); usmjerenost istrage na temelju objektivne i nepristrane analize svih bitnih elemenata.⁵⁷

Opisana praksa Suda u odnosu na navedene kriterije izražena je u sljedećim odlukama (osim presude *Rantsev* iznesenim kronološkim redom):

1) *Rantsev*

Ovu bismo odluku u radu Suda mogli označiti ključnom (tzv. *key case decision*)⁵⁸. U njoj je Sud izrazio stav sukladno kojem pozitivne obveze država iz čl. 4. Konvencije uključuju:

- a) uspostavu odgovarajućeg zakonodavnog okvira (materijalnopравни aspekt obveze)
- b) vođenje učinkovite istrage (postupovnopравни aspekt obveze).⁵⁹

Sud nadalje istragu označuje učinkovito vođenom ako su tijekom nje poduzete stvarne mjere za zaštitu žrtve trgovanja ljudima ili samo potencijalne žrtve toga kaznenog djela⁶⁰, s uspostavljanjem pravnog standarda da su „vlasti

⁵⁶ Točka 285. presude *Rantsev*; v. i točku 155. presude *Zoletić i drugi protiv Azerbajdžana*.

⁵⁷ V. točku 156. presude *V. C. L. i A. N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva od 16. veljače 2021.*, slično i u točki 182. presude *Zoletić i drugi protiv Azerbajdžana*.

⁵⁸ Ruska državljanka je preko ruske agencije za zapošljavanje dovedena na Cipar pod krinkom zapošljavanja u kabareu, dok je u stvarnosti prisiljena na prostituciju. Pri pokušaju bijega od svodnika pala je s balkona i poginula. Ciparski zakoni omogućavali su takvo „zapošljavanje“ putem turističkih viza, dok ciparska i ruska nadležna tijela nisu provela istragu svih odlučnih činjenica koje su ukazivale na trgovanje ljudima.

⁵⁹ „Priznajući da zaštita od trgovine ljudima pripada u ključna i nederogabilna ljudska prava, presuda predstavlja temelj za daljnje tumačenje okvira preuzetih državnih obveza“ – Herceg Pakšić, B.; Jukić, M., *op. cit.* u bilj. 16, str. 299.

⁶⁰ Kada okolnosti utvrđene *prima facie* opravdavaju takvu njezinu identifikaciju (v. točku 156. presude *Zoletić i drugi protiv Azerbajdžana*). Ovakvom formulacijom Sud državu sukladno ustaljenoj praksi „oslobađa“ prekomjernog tereta u situaciji kada već početno dobivene informacije ne ukazuju na činjenični supstrat karakterističan za kazneno djelo trgovanja ljudima. U predmetu *V. F. protiv Francuske* Sud je zauzeo stav da francuska policija inicijalne informa-

znale ili morale znati⁶¹; ako su istražne radnje poduzete neovisno o inicijativi ili kaznenoj prijavi žrtve, iz čega proizlazi da žrtvina pasivnost ne može biti opravdanje za neaktivnost tijela progona, koja je u tome slučaju propust tijela progona^{62,63}; ako su tijela progona djelovala neovisno i samostalno; ako su tijela progona djelovala usmjereno na identifikaciju i kažnjavanje odgovornih osoba uporabom prikladnih sredstava, ali bez obveze rezultata, s pozitivnom posljedicom nesužavanja istrage samo na objektivne i subjektivne elemente kaznenog djela trgovanja ljudima, već i utvrđivanje šireg konteksta događaja⁶⁴; ako su tijela progona radnje poduzimala ažurno i hitno; ako su tijela progona osigurala uključenost žrtve u postupak radi ostvarivanja njezinih prava i interesa te ako su tijela progona po potrebi ostvarila i usku međunarodnu pravosudnu suradnju.

2) *Siliadin protiv Francuske* od 26. srpnja 2005.

U svojoj odluci *Siliadin protiv Francuske* od 26. srpnja 2005.⁶⁵ Sud je zauzeo sljedeće stavove: primjena čl. 4. Konvencije isključivo na stvarno poduzeto postupanje države bila bi ograničavajuća u smislu tumačenja obveza iz Konvencije⁶⁶; iz čl. 4. Konvencije proizlazi pozitivna obveza države da donese odgovarajući zakonodavni okvir, učinkovito primjenjiv u praksi.⁶⁷

cije takve kvalitete nije imala, jer ih o njima tijekom davanja više izjava nije obavijestila sama žrtva (slično i u predmetu *Idemgia protiv Francuske*).

⁶¹ V. i presudu Suda *V. F. protiv Francuske*, ali i presudu *M. i drugi protiv Italije i Bugarske*, u kojoj je Sud zaključio da specifično socijalno okruženje s „vlastitim“ internim pravilima (radilo se o sklapanju prisilnog braka u romskoj zajednici), koja ponekad relativiziraju imperativnost opće kaznenopravne norme, ne bi trebalo biti „isprika“ za nepoduzimanje istrage.

⁶² Preporuka je GRETA-e (Skupine stručnjaka Konvencije iz Varšave 2005.) i drugih međunarodnih tijela da u postupcima koji se vode radi kaznenih djela trgovanja ljudima treba izbjeći pretjerano oslanjanje na svjedočenje žrtve.

⁶³ Zanimljivo je da je Sud u predmetu *F. A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* zahtjev podnositeljice proglasio ipak nedopuštenim upravo zbog njezina propusta podnošenja žalbe protiv po nju negativne odluke nacionalnog suda.

⁶⁴ V. točku 189. Presude *Zoletić i drugi protiv Azerbajdžana*.

⁶⁵ Togoanska državljanka bila je prisiljena u Francuskoj služiti u kućanstvu, bez plaće, po 15 sati dnevno. Sud je u ovoj odluci prvi put razmatrao ulazi li pojam „služenja u kućanstvu“ u doseg članka 4. Konvencije, sve vezano uz zaštitu prava mnogih djevojaka i žena, često strankinja, čiji je rad korišten u domaćinstvima počinitelja u zapadnim zemljama (dakle, daleko od „očiju javnosti“). Tako se u točki 88. presude citira izvješće Parlamentarne skupštine Vijeća Europe: „today’s slaves are predominantly female and usually work in private households, starting out as migrant domestic workers ...“.

⁶⁶ Tako i u točki 180. presude *Zoletić i drugi protiv Azerbajdžana*.

⁶⁷ „Izričaj bi članka 4. EKLJP-a ostao mrtvo slovo na papiru da 2005. nije oživotvoren slučajem *Siliadin*.“ - Herceg Pakšić, B.; Jukić, M., *op. cit.* u bilj. 16, str. 300.

3) *L. E. protiv Grčke* od 21. siječnja 2016.

U ovoj odluci⁶⁸ Sud je odgovornost Grčke za povredu pozitivne obveze iz čl. 4. Konvencije utvrdio zbog neažurnosti i nepoduzimanja radnji iako je postojala potreba hitnog postupanja kroz žrtvinu identifikaciju i njezinu zaštitu⁶⁹, s time da je Sud izričito naglasio da je nadležni tužitelj propustio u primjerenom roku prema podnositeljici zahtjeva postupati kao sa žrtvom kaznenog djela trgovanja ljudima, iako su njezini inicijalni navodi bili potvrđeni od strane udruga civilnog društva znatno ranije⁷⁰; greškama u usmjeravanju istrage⁷¹ koje su rezultirale nepotpunim utvrđivanjem pravnoodlučujućih činjenica, a samim time i manjkavostima u postupku.

4) *J. i drugi protiv Austrije* od 17. siječnja 2017.

Ova odluka⁷² Suda reprezentativna je zbog sudskog stava o opsegu tereta koji čl. 4. Konvencije nameće državama u vođenju istrage s međunarodnim elementom s obzirom na to da Sud nije našao da su austrijska nadležna pravosudna tijela povrijedila odredbu čl. 4. Konvencije, jer su odmah postupala po prijavama potencijalnih žrtava trgovanja ljudima otklonivši neposrednu opasnost od njih prekidom protupravne situacije; sukladno Konvenciji ne postoji obveza države da istražuje događaje koji nisu izravno u njezinoj teritorijalnoj nadležnosti⁷³; njezina su pravosudna tijela poduzela sve razumne i očekivane korake⁷⁴ uzevši u obzir i da su se

⁶⁸ Nigerijska državljanka bila je prisiljena na bavljenje prostitucijom u Grčkoj.

⁶⁹ Status žrtve trgovanja ljudima priznat je tek nakon 9 mjeseci od zaprimanja prijave.

⁷⁰ Ovaj stav Suda dobro ilustrira važnost koju Sud pridaje ulozi i djelovanju udruga civilnog društva u učinkovitom postupanju te suradnji tih udruga s nadležnim pravosudnim tijelima. U Republici Hrvatskoj uloga „vrhovnog“ koordinacijskog izvidnog i istražnog tijela državnog odvjetništva daje mogućnost da inicira i ojača suradnju s udrugama civilnog društva u području istrage i procesuiranja kaznenog djela trgovanja ljudima – v. članak 41. stavak 2. ZKP-a u smislu koordinacije s državnim tijelima.

⁷¹ Sud tako ističe: nedovoljnu aktivnost policije u potrazi za počiniteljem; pasivan odnos prema navodima udruge za zaštitu žrtava; neažurnost i dugotrajnost postupka, zbog kojih ga je i sama žrtva trebala požurivati; nezakazivanje sudske rasprave u roku od četiri godine od optuženja; neuspostavljanje kanala međunarodne pravne pomoći sa zemljom žrtvina podrijetla.

⁷² Dvije filipinske državljanke bile su prisiljene služiti u kućanstvu u Ujedinjenim Arapskim Emiratima, bez plaće, a oduzete su im i putovnice. Kraće vrijeme služenje se odvijalo i u Beču, gdje su pobjegle.

⁷³ Sukladno čl. 16. Kaznenog zakona kazneno zakonodavstvo Republike Hrvatske primjenjuje se prema svakome tko izvan njezina područja počini kazneno djelo trgovanja ljudima iz članka 106. Kaznenog zakona.

⁷⁴ Žrtvama je pružena podrška nadležne udruge civilnog društva; ispitane su od strane specijalistički obrazovanih policijskih službenika; dozvoljen im je boravak i rad u Republici Austriji; osigurana je tajnost njihovih osobnih podataka; istraga je na temelju inicijalnih i istragom pribavljenih podataka bila dobro usmjerena i vođena adekvatnim sredstvima.

žrtve obratile nadležnim tijelima tek nakon proteka godinu dana od samih događaja.

5) *Chowdury i drugi protiv Grčke* od 30. ožujka 2017.

Sud u ovoj odluci⁷⁵ iznova naglašava najvažnije elemente pozitivne obveze države u ostvarivanju postupnovpravne obveze iz čl. 4. Konvencije, ističući da je tužitelj, kojem su žrtve prijavile događaj s elementima trgovanja ljudima, nepoduzimanjem provjere tih činjenica, iako je od prijave prošlo dva mjeseca, povrijedio odredbe Konvencije, ali i pozitivnog grčkog pravnog okvira; da je grčki sud, oslobađajući okrivljenike, prevelik značaj pridao činjenici relativne slobode kretanja koju su žrtve prisiljene na rad imale, iako ona nije bila najznačajniji pokazatelj postojanja kaznenog djela, uzmu li se u obzir druge odlučne okolnosti koje su utvrđene ili koje je trebalo utvrditi; da okrivljenici, s obzirom na stvarno protupravno postupanje, nisu adekvatno kažnjeni jer im je izrečena novčana kazna u ukupnom iznosu od 1.500,00 eura, što čini 43,00 eura po žrtvi, iz čega proizlazi da niti žrtvama nije dosuđena odgovarajuća odšteta.⁷⁶

6) *T. I. i drugi protiv Grčke* od 18. srpnja 2019.

U još jednoj odluci⁷⁷ protiv Grčke Sud je utvrdio povredu čl. 4. Konvencije s obzirom na to da je kazneni postupak trajao 7 godina i 9 mjeseci u odnosu na jednog okrivljenika, a više od 9 godina u odnosu na preostalu dvojicu, zbog čega u odnosu na žrtve nije ostvarena učinkovita istraga⁷⁸, „žrtve nisu mogle iskusiti pogodnost učinkovite istrage“⁷⁹; s dovoljnom pažnjom nije istražena moguća uključenost državnih službenika u trgovanje ljudima, čije sudjelovanje od nadležnih tijela zahtijeva povećanu pažnju u postupanju; žrtvama nije omogućena zaštita njihova legitimnog interesa kroz aktivno sudjelovanje u kaznenom postupku iako su podnijele imovinskopravni zahtjev.⁸⁰

⁷⁵ 42 bangladeška državljanina radila su bez radnih dozvola u Grčkoj, na farmi jagoda, u teškim uvjetima, pod nadzorom naoružanih stražara i bez plaće.

⁷⁶ Odšteta žrtvama važno je pitanje međunarodnih izvora prava o trgovanju ljudima, s kojom se povezuje i oduzimanje imovinske koristi od počinitelja, kojem bi se tada žrtve obeštatile. U ovoj odluci Sud je naknadu štete žrtvama praktički dodao listi kriterija učinkovitosti istrage.

⁷⁷ Tri ruske državljanke bile su prisiljene na prostituciju u Grčkoj.

⁷⁸ Policijski izvidni postupak trajao je više od tri godine, s time da je predmet dostavljen tužitelju dvije godine i sedam mjeseci nakon zaprimanja; tužitelju je trebalo 9 mjeseci za pokretanje formalne istrage i u tome trenutku progon kaznenog djela krivotvorenja isprave već je zastario.

⁷⁹ Prevedivo kao nedobivanje pravedne zadovoljštine kroz pravovremenu društvenu osudu protupravnosti postupanja prema njima.

⁸⁰ Žrtvama nisu dostavljani pozivi za prisustvovanje radnjama u postupku.

7) *S. M. protiv Hrvatske* od 25. lipnja 2020.⁸¹

U ovoj svojoj odluci Sud je utvrdio da Republika Hrvatska nije provela učinkovitu istragu navoda o trgovanju ljudima, čime je povrijedila postupovne obveze iz čl. 4. Konvencije jer su hrvatska pravosudna tijela inicijalno dobila sve potrebne informacije iz kojih se osnovano moglo zaključiti da je S. M. žrtva trgovanja ljudima, dakle, aktivirana je pozitivna postupovna obveza države za vođenje učinkovite istrage⁸²; istragu nisu adekvatno usmjerila (propust u izboru prikladnih sredstava za provođenje istrage⁸³) zbog čega nije bila provedena sveobuhvatno, nego se temeljila isključivo na žrtvinom iskazu, kao kasnije jedinom dokazu suprotstavljenom poričućoj okrivljenikovoju obrani.

8) *V. C. L. i A. N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 16. veljače 2021.⁸⁴

Klauzula nekažnjavanja žrtve⁸⁵ za počinjenje kaznenih djela koje je izravna posljedica okolnosti položaja u koji je dovedena trgovanjem jedno je od središnjih materijalopravnih pitanja međunarodnopravnih izvora, ali i važno praktično pitanje postupanja u praksi protiv žrtava koje su i same osnovano sumnjive za počinjenje različitih, najčešće imovinskih kaznenih djela.⁸⁶ Sud se u ovoj odluci bavio tim pitanjem u smislu postupovnopravnog aspekta čl. 4.

⁸¹ Bivši policajac vrbovao je žrtvu za bavljenje prostitucijom osiguravši stan u kojem je primala klijente, dok je zaradu uzimao sebi. Žrtvinu poslušnost osiguravao je fizičkim nasiljem i prijetnjama.

⁸² *Prima facie* činjenice slučaja: okrivljenikovo korištenje obmane kao sredstva; okrivljenikovo osiguranje žrtvina smještaja u stanu radi pružanja seksualnih usluga; okrivljenikovo nasilničko i prijeteeće ponašanje te posuđivanje novca žrtvi, čime je stvorio odnos ovisnosti.

⁸³ Neprovođenjem ispitivanja svih osoba koje su imale saznanja o događaju i nepribavljanjem nužnih, dostupnih elektroničkih dokaza. Tijela koja su vodila postupak zadovoljila su se utvrđivanjem činjenica potrebnih za potvrdu pravne kvalifikacije kaznenog djela prostitucije, što je u konačnici dovelo do prevelikog oslanjanja na žrtvin iskaz, mijenjan tijekom postupka, pa u konačnici i do oslobađajuće presude.

⁸⁴ Dva maloljetna vijetnamska državljanina bila su zatečena kao radnici na farmi za uzgoj marihuane u Ujedinjenom Kraljevstvu. Priznali su krivnju za kazneno djelo proizvodnje i prometa drogama te su suđeni.

⁸⁵ Više o problematici kažnjavanja ili nekažnjavanja žrtve u radu: Munivrana Vajda, M., Dragičević Prtenjača, M., Maršavelski, A., Nekažnjavanje žrtava trgovanja ljudima u Hrvatskoj – pravni standard kao fikcija ili stvarnost, Zbornik radova pravnog fakulteta u Splitu, vol. 53, br. 4, 2016., str. 991 - 1009.

⁸⁶ GRETA je u ovom postupku sudjelovala kao svojevrsni *amicus curie* te istaknula da je pravovremena i ispravna identifikacija osobe kao žrtve trgovanja ljudima najvažniji korak u primjeni klauzule o nekažnjavanju. Kriminalizacija žrtava posredno utječe na učinkovitost istrage, odvrćući ih od aktivnog sudjelovanja u postupku suradnjom s tijelima progona.

Konvencije⁸⁷, dovevši klauzulu o nekažnjavanju u odnos s tim člankom propisanim obvezama, na način da je zaključio kako se odluka o kaznenom progону identificirane žrtve kaznenog djela trgovanja ljudima nužno mora referirati na tu činjenicu, iako se tužitelju ne može nametnuti obveza nepoduzimanja progona u baš svakom slučaju; da ako inicijalno utvrđene činjenice ukazuju na mogućnost da je osoba „trgovana“, prije pokretanja progona nadležna nacionalna tijela moraju provesti propisanu identifikaciju; da tužitelj mora obrazložiti nastavak progona protiv osobe koja je identificirana kao žrtva trgovanja ljudima, a istu obvezu ima i nadležni sud kada sudi žrtvi⁸⁸; da je Ujedinjeno Kraljevstvo progonom dviju osoba propustilo poduzeti operativne mjere za njihovu zaštitu iako su inicijalno utvrđene činjenice ukazivale na to da bi se moglo raditi o žrtvama trgovanja ljudima, a to je kasnije i formalno potvrđeno dodjeljivanjem toga statusa.^{89,90}

9) *Zoletić i drugi protiv Azerbajdžana* od 7. listopada 2021.

U ovom su predmetu radnici iz Bosne i Hercegovine podnijeli zahtjev protiv Azerbajdžana jer su u toj državi bili prisiljeni na radno iskorištavanje od strane jedne građevinske tvrtke. Sud je zaključio da su nadležna tijela Azerbajdžana inicijalno bila dovoljno informirana o potencijalnoj situaciji trgovanja

⁸⁷ Sud je posebno istaknuo u točki 113. presude da njegova uloga nije razmatranje propusta države u odgovarajućem reguliranju ili transponiranju klauzule o nekažnjavanju žrtava trgovanja ljudima iz Konvencije iz Varšave 2005. te Direktive 2011/36/EU u nacionalno zakonodavstvo.

⁸⁸ U konkretnom slučaju tužitelj je nastavak progona obrazložio težinom kaznenog djela, nepostojanjem okolnosti koje bi ukazivale na krajnju nuždu te neutvrđivanjem jasnih dokaza za trgovanje ljudima, dok je sud obrazlagao opravdanost kaznenog progona nepostojanjem uzročne veze između počinjenja kaznenog djela trgovanja ljudima protiv žrtava i kaznenih djela za čije su počinjenje one optužene i osuđene.

⁸⁹ Konačno, o učinku koji bi Sud u budućnosti mogao pripisati opisanom propuštanju u postupanju pravosudnih tijela, a što je bitno i za djelovanje državnog odvjetništva i suda u Republici Hrvatskoj, koja zakonski nije uredila „klauzulu o nekažnjavanju“, govori i dio presude, točka 181., u kojem se „odluka za poduzimanje progona ne ocjenjuje zlouporabom ovlasti“. Možemo li u predmetu u kojem bi tužitelj u Republici Hrvatskoj, iako je obaviješten o mogućem statusu osobe kao žrtve trgovanja ljudima (ili je takvom osoba identificirana), uzevši u obzir članak 26. od strane Republike Hrvatske ratificirane Konvencije iz Varšave 2005., članak 8. Direktive 2011/36/EU, koju je Republika Hrvatska imala obvezu odgovarajuće implementirati, ali i presudu *V. C. L. i A. N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva od 16. veljače 2021.*, poduzeo kazneni progon, takvo njegovo postupanje označiti nepravilnim ili nezakonitim?

⁹⁰ U predmetu *G. S. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odluka o nedopuštenosti od 23. studenoga 2021.), Sud je prihvatio stav apelacijskog suda UK da počinjenje kaznenog djela od strane odrasle žrtve trgovanja ljudima nije bilo izravna posljedica tog njezina položaja, a s obzirom na konkretni stupanj prisile (u trenutku poduzimanja progona osoba nije ni bila identificirana kao žrtva trgovanja ljudima).

ljudima u svrhu njihova radnog iskorištavanja iako žrtve nisu podnijele formalnu kaznenu prijavu, već samo građansku tužbu⁹¹; usprkos tome nisu pokrenula ikakvu istragu, uključujući i utvrđivanje identiteta mogućih počinitelja kaznenog djela, azerbajdžanskih državljana; nisu nadležnim tijelima Republike Bosne i Hercegovine, odgovarajući na njihovu zamolnicu za međunarodnu pravnu pomoć, uputila vlastitu zamolnicu u svrhu identifikacije potencijalnih žrtava, državljana Bosne i Hercegovine, te njihova ispitivanja u svojstvu svjedoka. Slijedom navedenog, sud je donio odluku da je Azerbajdžan povrijedio članak 4. Konvencije u njegovu postupovno-pravnom smislu.

5.3. Postupovno-pravni okvir učinkovitosti u Zakonu o kaznenom postupku

Nakon površnog čitanja članka 1. stavka 1. Zakona o kaznenom postupku⁹² mogli bismo, s postupovno-pravnog aspekta, postaviti pitanje ima li u citiranom članku mjesta i za drugu glavnu, ali često u praksi zanemarenu osobu kaznenog postupka – žrtvu? Ponovljeno pažljivije čitanje, koje bi u obzir uzelo i druge odgovarajuće odredbe ZKP/08 (v. čl. 43.-54.), moglo bi žrtvu pronaći u formulaciji „zakonito provedenog postupka“, a čija bi zakonitost nužno podrazumijevala ostvarivanje općih i posebnih prava žrtava, i to provođenjem učinkovite istrage i kaznenog progona. Samo kroz tako učinkovito proveden postupak uspostaviti će se obostrano razumljiva komunikacija žrtve i tijela koje taj postupak vodi te odnos povjerenja⁹³ između toga tijela i pravovremeno identificirane žrtve trgovanja. Stoga je jasno da definicija ciljeva iz članka 1. stavak 1. ZKP/08 podrazumijeva da se pravilima postupka zapravo mora osigurati njegova učinkovitost.⁹⁴

Kazneno djelo trgovanja ljudima progoni se po službenoj dužnosti⁹⁵, dakle državni odvjetnik progon počinitelja toga kaznenog djela poduzima neovisno

⁹¹ A bila su obavještavana i od strane udruga civilnog društva, općim izvješćem GRETA-e te zamolnicom za pravnu pomoć tužitelja Republike Bosne i Hercegovine, koja je naročito trebala biti „okidač“ za postupanje.

⁹² Narodne novine br. 152/08., 76/09., 80/11., 121/11., 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17., 126/19. i 80/22. – dalje: ZKP/08.

⁹³ Stručnošću, profesionalnošću, iskrenošću, vjerodostojnošću, empatijom, životnošću lišenom pravnog dogmatizma te realnošću pristupa.

⁹⁴ „S kaznenopravnog aspekta materija trgovanja ljudima adekvatno je normirana Kaznenim zakonom i Zakonom o kaznenom postupku, no... problemi se javljaju pri praktičnoj primjeni. Kao što i strategija Europske unije protiv trgovanja ljudima pokazuje, potreban je sveobuhvatan pristup u smislu ne samo prevencije i zaštite žrtava nego i u smislu učinkovitog progona počinitelja.“ – Ofak, L.; Munivrana Vajda, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 82.

⁹⁵ Članak 2. stavak 3. ZKP/08.

o žrtvinoj volji i aktivnosti u postupku, odnosno je li ili nije podnijela formalnu kaznenu prijavu⁹⁶, što uključuje i obvezu poduzimanja radnji kada je o počinjenju kaznenog djela doznao sam⁹⁷ ili žrtvinom dojavom.⁹⁸

Opisana obveza poduzimanja kaznenog progona podrazumijeva sveobuhvatan, detaljan i pažljiv pristup provjeri svih odlučujućih okolnosti, kako onih usko vezanih uz elemente kaznenog djela, tako i onih širih, proizašlih iz društveno-vremenskog konteksta žrtvina položaja, od kojih je najvažnija početna točna identifikacija osobe kao žrtve trgovanja ljudima.

Koji bi bili ključni pokazatelji postojanja mogućnosti da je određena osoba žrtva trgovanja ljudima? Najčešće žrtve trgovanja ljudima su djeca, osobito ona bez roditeljske pratnje, nezaposlene žene i djevojke u dobi između 23 i 30 godina s nižim stupnjem obrazovanja (seksualna eksploatacija) te muškarci u dobi od 30 godina (radna eksploatacija)⁹⁹. Kao izravne pokazatelje statusa žrtve, koji s velikom vjerojatnošću tijelima nadležnim za vođenje postupka ukazuju na taj status, mogli bismo navesti: stanje bespomoćnosti¹⁰⁰, neposjedovanje osobnih isprava, koje za osobu drži „skrbnik“, ilegalni ulazak u državu, „automatizirani“ iskaz te socijalno nesnalaženje u zatečenoj sredini.

Bespomoćnost kao nepostojanje alternative za žrtvu osim da postane objekt kaznenog djela, kao ni druge navedene pokazatelje žrtvina statusa, nije moguće utvrditi bez aktivnijeg pristupa osoba „prve linije“, ali i državnih odvjetnika i sudaca u kasnijim fazama postupka, što zahtijeva i svojevrsan izlazak iz svakodnevne „zone komfora“ radi respektiranja važnosti žrtvine uloge u postupku.¹⁰¹

⁹⁶ Što je često zbog dulje izloženosti nepravu, posljedičnoj traumatiziranosti, socijalno-jezičnoj izoliranosti u stranoj sredini, „vezanosti“ uz počinitelja s kojim isključivo održava socijalne kontakte i straha teško očekivati.

⁹⁷ Kao tijela državne vlasti ili pravne osobe koja bi sukladno članku 204. stavku 2. ZKP/08 trebale prijaviti kazneno djelo iz članka 106. KZ/11 možemo u prvom redu navesti policiju, carinu, državni inspektorat, socijalne službe, medicinsko osoblje, obrazovno osoblje i aktiviste nevladinih udruga.

⁹⁸ Članak 205. stavak 6. ZKP/08.

⁹⁹ „Gotovo tri četvrtine svih žrtava u EU-u žene su i djevojke kojima se uglavnom trguje u svrhu seksualnog iskorištavanja“ navodi se na str. 5. Izvješća Europskog parlamenta o provedbi Direktive 2011/36/EU od 1. veljače 2021., „što naglašava rodnu dimenziju ovog djela“ – v. i Praktični vodič za procesuiranje kaznenog djela trgovanja ljudima Međunarodne organizacije za migracije iz 2013., str. 41., kao i Identifikaciju žrtava trgovanja ljudima u zemljama tranzita i odredišta u Europi Hrvatskog Crvenog križa iz veljače 2019., str. 16 – 39.

¹⁰⁰ GRETA je razradila pitanje „zloupotrebe položaja bespomoćnosti“ kao jednog od „sredstava“ trgovanja ljudima naglasivši „da je utvrđivanje položaja bespomoćnosti žrtava važno za mnoge aspekte predmeta o trgovanju ljudima jer bi položaj bespomoćnosti mogao biti ključni pokazatelj pri identificiranju žrtava“.

¹⁰¹ Na sve istaknuto upućuje i obveza poduzimanja potrebnih radnji radi otkrivanja kaznenih djela i pronalaženja počinitelja iz članka 38. stavka 2. točke 1. ZKP-a te radi prikupljanja

Stvarno ostvarivanje mjera žrtvine zaštite od odmazde i zastrašivanja određivanjem odgovarajućih mjera opreza iz kataloga propisanog u čl. 98. ZKP-a¹⁰² ili istražnog zatvora¹⁰³, posredno, ohrabriranjem žrtve za aktivnijim sudjelovanjem u postupku i davanjem iskaza, znatno pridonosi učinkovitosti istrage. Posebno ugroženim žrtvama trgovanja ljudima i njima bliskim osobama, a radi osiguranja njihova iskaza, zaštita se može pružiti primjenom Zakona o zaštiti svjedoka (Narodne novine, broj 163/03., 18/11. i 73/17. – dalje ZZS), koja uključuje i zaštitu žrtvama bliskih osoba. U svrhu hitne i privremene žrtvine zaštite od zastrašivanja i odmazde dolazi u obzir i primjena čl. 99. Zakona o policijskim poslovima i ovlastima (Narodne novine, broj 76/09., 92/14. i 70/19. – dalje ZPPO).

U ZKP/08 načelo neovisnosti i samostalnosti istražnih tijela normirano je u već citiranom čl. 9. st. 2. Čl. 11. st. 2. ZKP-a određuje da se postupak mora provesti bez odugovlačenja, a načelo pružanja pomoći žrtvama propisano je u čl. 16. ZKP/08.

6. UMJESTO ZAKLJUČKA

Suci i državni odvjetnici su samostalni i neovisni pri odlučivanju o kvalifikaciji kaznenog djela, a suci potom i o vrsti i visini sankcije te na njihova stajališta ne bi trebale utjecati preporuke koje bi se mogle smatrati vrstom obvezatnih naputaka za postupanje. No ipak bi, s obzirom na potrebu zakonitog i pravno ispravnog postupanja, valjalo kod razmatranja ova dva pitanja voditi računa o više momenata. Najprije, treba uzeti u obzir da se kaznenim djelom trgovanja ljudima na najteži način vrijeđaju osnovna ljudska prava i ljudsko dostojanstvo, da žrtve trpe teške i trajne posljedice, da žrtve ovog kaznenog djela imaju i posebna prava zaštite, pa i materijalna prava, koja ovise o kvalifikaciji djela te bi tome trebalo pristupiti na zakonit, ispravan i studiozan način. Sukladno obvezama iz međunarodnih dokumenata koje govore o sankcijama koje su učinkovite, razmjerne i odvrćaju od počinjenja kaznenih djela¹⁰⁴ radi ostvarenja ovih ciljeva praktičari bi trebali razmisliti o nekoliko faktora. Sukladno karakteru kaznenog djela valjalo bi cijeniti (otegotnim) ostvarenje cilja

podataka važnih za pokretanje istrage iz članka 38. stavka 2. točke 2. ZKP-a; isto i članak 38. stavak 2. točka 11. ZKP-a vezano uz protupravno stečenu imovinsku korist – termini „potrebni“ i „važnih“ mogli bi se prevesti i kao „onih dobro usmjerenih“ – u Izvješću (v. bilj.14), str. 3., EUROJUST navodi: „A greater focus on victims leads to greater success in the prosecution of THB cases.“

¹⁰² Zabrana približavanja određenoj osobi i zabrana uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom (članak 98. stavak 2. točke 4. i 5. ZKP/08).

¹⁰³ Članak 123. ZKP/08.

¹⁰⁴ Čl. 23. st. 1. Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima.

iskorištavanja žrtava, koje je nastupilo nakon što je djelo dovršeno, ali i ozbiljno pristupiti i utvrđivanju olakotnih i otegotnih okolnosti, njihovu obrazlaganju te izboru vrste i mjere kazne (sankcije). Osim toga, dosljedna „politika“ kažnjavanja je odvratajući faktor u odnosu na buduće počinitelje kaznenih djela, o čemu govori i ESLJP u odlukama citiranim u ovom radu. Time bi se i u pogledu kvalifikacije te u pogledu izbora vrste i mjere sankcije u (osuđujućoj) presudi ispravno i zakonito odgovorilo na pitanja na koja državni odvjetnik i sudac trebaju adekvatno odgovoriti radi ostvarenja cilja iz čl. 29. Ustava, čl. 6.1. Konvencije i čl. 1. st. 1. ZKP/08.

Najčešći odgovor u pravnom sustavu Republike Hrvatske (vjerojatno jer je najbrži i politički-pravno najvidljiviji) na problemska pitanja uočena u praksi je „promjena zakona“. U ovom radu opisan međunarodno-pravni i nacionalni pravni normativni okvir po našem je mišljenju adekvatan (i u odnosu na „strogu“ evaluaciju Suda) za osiguranje učinkovite istrage i kaznenog progona kojima će se u izvidnom, prethodnom kaznenom i kaznenom postupku uspješno zaštititi prava žrtve te identificirati i odgovarajuće kazniti počinitelj kaznenog djela trgovanja ljudima iz članka 106. KZ/11. No primjena tog okvira zahtijeva aktivan, vjerodostojan, iskren, transparentan i razumijevajući pristup onih koji sudjeluju u njegovu provođenju, koji će rezultirati uspostavom žrtvina povjerenja i samim time njezinim aktivnijim sudjelovanjem u utvrđivanju pravno-odlučujućih činjenica. Sud kao „čuvar Konvencije“ u svojoj je praksi postavio jasne upute tijelima kaznenog progona kako da u tome budu što učinkovitiji.

LITERATURA:

1. Božić, V., Krijumčarenje ljudi i trgovanje ljudima u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu i sudskoj praksi (analiza stanja *de lege lata* uz prijedloge *de lege ferenda*), Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, vol. 36, br. 2, 2015., str. 845 – 874.
2. Cvitanović, L. *et al.*, Kazneno pravo, Posebni dio, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2018.
3. Derenčinović, D., Nisu na prodaju – o pravima žrtava trgovanja ljudima nakon presude Europskog suda za ljudska prava u predmetu Rantsev protiv Cipra i Rusije, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. 1, br. 1, 2010., str. 53 – 72.
4. Dragičević, D. i dr., Regrutiranje i vrbovanje žrtava kaznenog djela trgovanja ljudima putem Interneta – istraživanje i komparativna analiza.
5. Herceg Pakšić, B.; Jukić, M., Primjena konvencijskog prava u području zabrane ropstva i prisilnog rada, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 23, br. 2, 2016., str. 281 – 310.
6. Moslavac, B., Zaštita žrtava prema Konvenciji Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 15, br. 1, 2008., str. 143 – 175.
7. Ofak, L.; Munivrana Vajda, M., Preporuke za poboljšanje hrvatskog pravnog okvira i mjera za suzbijanje i prevenciju trgovanja ljudima, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 69, br. 1, 2019., str. 59 – 87.

Summary

Tomislav Brđanović*

Goran Supančić**

COMBATING TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS: SOME CRIMINAL LAW SUBSTANTIVE AND PROCEDURAL ASPECTS

The paper, in its substantive law part, considers the relationship between the crime of trafficking in human beings with other, similar and connected crimes, both from the theoretical and practical aspect, in view of domestic case law and the case law of the European Court of Human Rights. Data are given on the number of court proceedings for this criminal act before Croatian courts and also the outcomes of proceedings, with an emphasis on questions of sentencing, with a view on mitigating and extenuating circumstances. There are not many criminal proceedings related to this crime before Croatian courts, but the special weight of this crime stems from international legal obligations to monitor the occurrence and prosecution of this crime. In this respect, the paper in its substantive part shows some case law regarding the relations of the crime of trafficking in human beings with other, similar and connected crimes, especially the crime of prostitution under Art. 157(2) CC/11 and child pandering under Art. 162(3) CC/11. The reasons for this lie in the similarities between the legal descriptions of the said crimes, from whence questions of proper legal subsuming could arise and could give rise to possible repercussions for the Republic of Croatia (judgment of the European Court of Human Rights in the case of *S.M. v. Croatia*, international monitoring bodies). The objective of the paper, in its procedural part, is to address the question of the effectiveness of the investigation of this crime in view of the Conventional and the law of the European Union and also the domestic legal framework. A brief overview of decisions of the European Court of Human Rights in cases of trafficking in human beings is given, with special emphasis on the conclusions of this Court in view of the procedural aspect of Art. 4 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Special emphasis is given to some aspects of realising the rights of the victim: knowledge of the rights of the victim, efficient, transparent and understandable communication with the victim, establishing the victim's trust in the effectiveness of the judicial system, indicators of the victim's status, and the effectiveness of investigation.

Keywords: trafficking in human beings, relations with other crimes, victim of the crime, effective investigation

* Tomislav Brđanović, Judge/President of the Criminal Department of the County Court in Varaždin; Tomislav.Brdanovic@zsvz.pravosudje.hr; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7350-3408>.

** Goran Supančić, Deputy State Attorney in the County State Attorney's Office in Varaždin; Goran.Supancic@zdovz.dorh.hr; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0549-2107>